

знання, направляючи самостійний пошук знань студентами. У такий спосіб відносини між викладачем і студентом більш схожі на партнерські, які спрямовані на спільний результат, який задовольнить як викладача, так і студента.

Вирішення кейсів потребує аналізу ситуації, розвиває вміння вирішувати проблеми з урахуванням конкретних умов, формулювати та висловлювати свою позицію, вміння спілкуватися, дискутувати, оперативно сприймати та оцінювати інформацію, яка надходить, наприклад, під час дискусій. Під час роботи над кейсами студенти максимально наближуються до реальних умов, яких їм — майбутнім юристам — доведеться працювати. Вирішувати кейси, безперечно, слід за допомогою звернення до джерел і практики Міжнародного Суду ООН, робота над якими сприяє поглибленню знань.

Використання у навчально-виховному процесі активних методів навчання, які передбачають реалізацію конкретних ситуацій, рольові та ділові ігри створюють умови для глибокого засвоєння здобутих знань, для творчості, до навчання творчістю.

Стаття надійшла до редакції 06.09.13.

*С. М. Ратушний,*

к.ю.н., доцент,  
завідувач кафедри міжнародного та європейського права  
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

### **МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Одним із важливих завдань демократичної правової держави є надання кожному громадянину певних правових знань, насамперед, через існуючу систему освіти. Правові знання є основою для формування відповідної правосвідомості (колективної та індивідуальної) і, як результат, існуючого в країні правопорядку. Окремо важливе значення при цьому мають питання організації та здійснення професійної підготовки юристів, які безпосередньо

будуть реалізовувати основні функції права в своїй повсякденній діяльності. Для України, яка в Конституції задекларувала себе демократичною правовою державою, питання професійної правової освіти набуває особливої актуальності.

В нашій державі сьогодні існує значна кількість навчальних закладів, які готують юристів вищої кваліфікації. Постійно зростає кількість їх дипломованих випускників. Усе це обумовлює існування підстав (певною мірою обґрунтованих) стверджувати щодо надмірності такої кількості, і ставити, в т.ч. з високих офіційних трибун, питання про необхідність її скорочення. Проте, у порівнянні з багатьма іншими європейськими (і не тільки) країнами, реальна потреба держави і суспільства в належному юридичному забезпеченні державного управління, суспільного розвитку, захисту прав і свобод людини, формування відповідної сучасної правосвідомості і правової культури має бути значно більшою за критеріями і кількісними, і, насамперед, якісними.

У процесі суспільного розвитку зростає кількість відносин, які потребують правового регулювання. Вони стають більш складними і різноманітними. Знання й урахування особливостей суспільних відносин у процесі їх розвитку є важливою складовою і передумовою ефективності їх правового регулювання. Відповідно, зростає потреба в юристах із спеціальними компетенціями для роботи в різних окремих сферах суспільного життя, які, з урахуванням специфіки останніх, були б здатними ефективно здійснювати їх правове забезпечення. До пріоритетних якостей юриста в сучасних умовах відносять здатність не лише тлумачити право, але й встановити його сутність з урахуванням мети правового регулювання та адекватності державного впливу на відповідні відносини, а також прийняти обґрунтоване рішення.

Навчальні плани вишів, по можливості, повинні враховувати прагматичну складову повсякденної активності фахівця з права, неправову сферу діяльності юриста (ділову комунікацію, тактику дій, конструктивний аналіз і моделювання ситуації, ситуативний підбір норм права). Навчальні плани не завжди повинні будуватися згідно з галузевою диференціацією українського права, мають враховувати практичні потреби в підготовці спеціалістів за конкретними напрямками практичної роботи, що ґрунтуються на міжгалузевому правозастосуванні.

Цю задачу досить успішно можуть вирішувати непрофільні спеціалізовані вищі навчальні заклади, де створені юридичні фа-

культети, навчальні програми яких враховують спеціалізацію відповідного вишу — економічну, туристичну, транспортну, авіаційну тощо.

У процесі навчання в такому ВНЗ студенти-юристи, крім засвоєння дисциплін базової юридичної підготовки, отримують поглиблені знання та вміння щодо загальних і спеціальних аспектів інших сфер суспільного життя: політичних, економічних, інформаційних, міжнародних, оволодівають іноземними мовами. Додаткові знання з предмету спеціалізації ВНЗ, збільшують їх професійний потенціал і конкурентоздатність щодо ефективної професійної діяльності в майбутньому. Вищу при цьому інтенсивність навчального процесу також слід віднести до додаткових переваг підготовки юриста в непрофільному спеціалізованому навчальному закладі.

На відміну від багатьох інших напрямів освітньої діяльності, професійна підготовка юристів має свої особливості. Як правило, вона досить жорстко детермінована положеннями національного законодавства та понятійно-категорійним апаратом, притаманним конкретній правовій системі.

Погоджуючись, у цілому, з досить поширеною тезою про значні досягнення і важливість класичної (в традиційному розумінні) юридичної освіти, буде помилковим ігнорувати зміни, які відбуваються в навколишньому світі. Компетенції сучасного юриста не можуть обмежуватися знаннями, вміннями та навичками, що стосуються виключно сфери національного права. Юристи, підготовлені виключно для «внутрішнього споживання», в геополітичних і гео економічних умовах сьогодення та завтрашнього дня є лише «обмежено придатні» в своїй професії.

Сучасні правники мають бути здатними працювати в робочому середовищі, яке є набагато ширшим між національний правопорядок. Коли навколишній світ стає глобальним, а інтеграція — домінуючою тенденцією міжнародного розвитку, для все більшого кола юристів реально постає потреба практичного застосування права також у сферах міжнародної (міждержавної, транснаціональної тощо) взаємодії. Вони мають володіти іноземними мовами, вільно спілкуватися на будь-якому рівні з іноземними клієнтами та партнерами, розуміти не тільки принципи українського права, а й мати ґрунтовні знання з права міжнародного та європейського. Вони, врешті-решт, повинні мати навички з менеджменту юридичного бізнесу. Загалом,

сучасний юрист повинен володіти міжнародним правом настільки, щоби бути здатним повною мірою застосовувати його як з урахуванням норм національних правових систем (не лише України), так і без такого. Все одно йому доведеться застосовувати юридичні знання для вирішення питань, що виходять за національні межі, чи то в галузі зовнішньої політики, чи зовнішньоекономічної діяльності, діяльності міжнародних неурядових організацій тощо, тобто міжнародних відносин у широкому розумінні.

Пов'язані з глобалізацією процеси суспільного розвитку характеризуються проявами, які не можуть пройти поза увагою професійного інтересу юриста. Поступове розмивання і, навіть, відміна економічних кордонів; переосмислення основоположної для сучасної системи міжнародних відносин концепції державного суверенітету; формування невідомої раніше моделі організації суспільства, відмінної від традиційної (міждержавної і водночас наднаціональної), в рамках Європейського Союзу; самовідсторонення держави від безпосередньої участі в економічних відносинах при детальнішому і адекватнішому опосередкуванні економічних процесів через право — це тільки деякі, найочевидніші прояви глобалізації та регіоналізації.

За таких умов безпосереднім учасниками відносин міжнародного характеру все частіше стають приватні особи. Тому виключно гостро ставиться питання реалізації, забезпечення і захисту їх прав та обов'язків, природи та змісту юридичних приписів, які виникають з цього приводу. В процесі функціонування міжнародних ринків укладаються численні та різноманітні міжнародні договори та контракти за участю контрагентів з різних країн. Як наслідок, можуть виникати труднощі в тлумаченні законів інших країн і їх застосуванні на території країни-партнера. І тільки фахівець, обізнаний з нормами та практикою міжнародно-правового регулювання може бути ефективним в такому разі.

У світі, який так швидко змінюється і динамічно розвивається, залишати незмінними технології, зміст і систему організації юридичної освіти далі не можна. Інноваційність системи підготовки фахівців у вищих навчальних закладах передбачає створення умов і, в підсумку, забезпечення здатності випускників бути ефективними у вирішенні професійних завдань щодо нових викликів сьогодення та майбутнього. Знання, практичні навички, і, особливо, професійний і громадянський світогляд, який отримують

майбутні правники у вищому навчальному закладі, потрібно формувати з урахуванням змін, що відбуваються, і, навіть, працювати на випередження. Саме тому міжнародне право та інші науки міжнародно-правового циклу набувають особливе значення в системі підготовки студентів-юристів, особливо в умовах непрофільного ВНЗ.

Міжнародно-правові дисципліни дають знання та розуміння об'єктивних процесів розвитку світу, який глобалізується, арсенал міжнародно-правових інструментів і засобів правового регулювання міжнародних відносин як публічного, так і приватного характеру. Вони допомагають людині успішно орієнтуватися в складних політичних подіях, які відбуваються на міжнародній арені, аналізувати позиції окремих держав щодо найважливіших проблем міждержавних відносин. Без знання міжнародного права, його основних інститутів і термінологічного апарату дуже складно пізнати глибинні процеси і особливості становлення, розвитку і функціонування правової системи своєї держави і інших країн.

Водночас міжнародне право є інструментом запровадження до правової свідомості майбутніх фахівців загальнолюдських цінностей і формування відповідної правової культури. Засвоєння права Європейського Союзу має значення не тільки тому, що Європа нам близька географічно і цивілізаційно, а наміри майбутнього членства в цьому інтеграційному об'єднанні були проголошені. Безвідносно, ймовірно, досить віддаленої перспективи членства в ЄС, Україна вже сьогодні робить практичний внесок щодо наближення до копенгагенських критеріїв, здійснюючи підготовку юристів, які зможуть на належному професійному рівні спрацювати з відповідними фахівцями Європейського Союзу, і, не виключено, безпосередньо працюватимуть у системі відносин європейської інтеграції.

Необхідність отримання компетенцій у міжнародно-правовій сфері стимулює та мотивує вивчення іноземних мов, що є однією з першочергових умов «мобільності» викладачів і студентів і передумовою зростання конкурентоздатності національної системи освіти та окремих ВНЗ відповідно до завдань і цілей Болонської декларації.

Входження України як рівноправного партнера в світову спільноту суверенних держав об'єктивно підвищило інтерес до міжнародної проблематики в т.ч. до міжнародного права як універса-

льного інструменту організації міждержавного діалогу і єдиного нормативно-правового масиву, у межах якого можливі становлення, розвиток і удосконалення різних форм колективної співпраці держав і народів з метою досягнення загального миру і взаєморозуміння, які лежать в основі існування людської цивілізації.

Міжнародне право не тільки вагомий елемент правової культури особи, але й необхідна складова частина загальнолюдської культури. Його виникнення історично пов'язане з процесом розвитку цивілізації і становленням людства як єдиної спільноти держав, народів, окремих індивідів. Розвиток міжнародного права відбувався під впливом постійно змінюваних економічних та інших міжнародних відносин. Відповідним чином воно само впливало на ці відносини.

Міжнародному праву не властиві елементи субординації, притаманні для національного законодавства. Загально визнано суть його визначається «узгодженням воль». У такому розумінні роль і значення сучасного міжнародного права постійно зростають. За його допомогою держави встановлюють загальноприйнятні стандарти поведінки, воно є засобом міжнародного співробітництва у різних галузях суспільного життя.

Міжнародне право є самостійною і цілісною правовою системою, яка не включає національних правових норм і не входить до будь-якої з національних правових систем. Водночас ці дві системи права не існують ізольовано одна від одної. Національні правові системи правлять вплив на нормотворення у міжнародному праві, а останнє, в сучасних умовах, є об'єктивним чинником розвитку національного законодавства. В багатьох державах, у тому числі в Україні, ратифіковані міжнародні договори визнаються частиною національного законодавства, а у разі розбіжностей між положеннями національного закону і міжнародного договору діють норми останнього.

Уніфікація та гармонізація національного законодавства з міжнародно-правовими нормами виступає одним з найважливіших аспектів взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права в рамках загальної системи права, виступаючи ефективним інструментом розвитку та вдосконалення останнього. Гармонізація національного законодавства України з міжнародно-правовими нормами є важливою складовою підвищення ефективності міжнародного співробітництва та розвитку національного законодавства. Але реалізовувати пов'язані з цим завдання не-

можливо без загальних і спеціальних знань з відповідних міжнародно-правових дисциплін.

Сутність і закономірності розвитку галузі міжнародного права у цілому та міжнародних відносин, що складають предмет його правового регулювання вивчає наука міжнародного права, яка є однією з провідних галузей юридичної науки.

Послідовне викладення положень науки міжнародного права в системі підготовки юристів є основним завданням відповідних базових юридичних дисциплін, включених до навчальних планів підготовки всіх без винятку юристів — міжнародного (публічного) та міжнародного приватного права. Але організація підготовки юристів у непрофільних спеціалізованих ВНЗ дозволяє, а іноді прямо передбачає вивчення ширшого кола та глибшого опанування спеціальних дисциплін міжнародно-правового циклу: міжнародного економічного, міжнародного авіаційного, міжнародного морського, міжнародного туристичного права тощо. Особливе значення для України сьогодні набуває частина міжнародного права, яка стосується європейського права або права Європейського Союзу. При цьому мова йде не тільки про загальну частину останнього, але й також і про необхідність вивчення матеріального права ЄС, тобто тих його положень, які стосуються безпосереднього регулювання відносин європейської інтеграції переважно економічного характеру.

Для того, щоб дисципліни міжнародно-правового циклу реально стали інноваційним елементом, що потягне за собою якісні зміни в організації та здійсненні юридичної освіти і підготовці юристів, потрібно також вирішити комплекс проблем, пов'язаних з організацією їх викладання, зокрема, його кадрових і структурних аспектів. Насамперед, йдеться про необхідність існування на юридичних факультетах (інститутах) непрофільних ВНЗ спеціалізованих структур — кафедр міжнародно-правового спрямування.

Позитивним прикладом реалізації цієї ідеї стало створення кафедри міжнародного та європейського права на юридичному факультеті КНЕУ. Завданням кафедри було визначено забезпечення якісного викладання навчальних дисциплін студентам юридичного та інших факультетів університету на високому професійному рівні з використанням сучасних дидактичних розробок. Усі навчальні дисципліни кафедри плануються для вивчення студентами останніх курсів, тому передбачають наявність

відповідного рівня як правових, так і економічних знань. Велика увага приділяється також набуттю студентами практичних навичок у сфері міжнародного спілкування завдяки здійсненню переддипломної практики, вивчення відповідної практики правозастосування і застосуванню кейс-методів, відкриттю проблемних груп.

Створення спеціалізованих кафедр міжнародно-правового спрямування потребує відповідного вирішення питань їх кадрового забезпечення. Як свідчить існуючий досвід, професіограми «звичайного» юриста і юриста-міжнародника відрізняються не тільки обсягом і змістом компетенцій, але й особливостями «юридичної ментальності», що обумовлюється специфікою їх професійної підготовки. За таких умов очевидно, що кращі результати в опануванні міжнародно-правових дисциплін будуть досягнені під керівництвом викладачів-фахівців саме з міжнародного права. На відміну від фахівців, підготовлених за спеціальностями галузі знань 0304 «Право», юристів-міжнародників відрізняють значно глибші й ширші знання окресленого предмету, які можуть бути передані студентам.

У контексті питання, що розглядається, неможливо не згадати давню вже дискусію з приводу того, чи є юристами фахівці зі спеціальності «міжнародне право» [1] ?

Формально випускники з цієї спеціальності не є юристами (правниками). Адже згідно з Переліком напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 [2], і Переліком спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 [3], спеціальність «Міжнародне право» віднесено до напрямку 0302 «Міжнародні відносини», а не до напрямку 0304 «Право».

Разом із тим, наказом МОН України від 1 липня 2013 р. № 871 [4] затверджений і введений у дію галузевий стандарт вищої освіти галузі знань 0302 «Міжнародні відносини» за напрямом підготовки 030202 «Міжнародне право». За цим стандартом юристи-міжнародники можуть працювати в сфері як міжнародної, так і національної юридичної практики в т.ч. як професіонали в

галузі правознавства і займати первинні посади: консультант, у т.ч. в апараті органів державної влади, виконкому, експерт, юрист-міжнародник, юрисконсульт, радник, помічник адвоката, помічник юриста.

Подібна неузгодженість значною мірою спричиняє певне психологічне несприйняття міжнародно-правових дисциплін з боку студентів і викладачів. І доки ці дисципліни вважатимуться «прохідними», «неправовими», не потрібними «класичному» юристу в його повсякденній практичній діяльності, це буде суттєво заважати запровадженню і розширеному застосуванню їх викладання.

Для того, щоб згадана державна освітня класифікація не породжувала колізій і спекуляцій у майбутньому, доцільно було б виправити цей документ відповідно до фактичного стану. Прийнятним варіантом вирішення проблеми могло б стати загальне визнання парадигми, в якій міжнародне право розглядається як правова спеціалізація, що отримується в непрофільному вищому навчальному закладі, який спеціалізується щодо «міжнародного середовища». Врешті-решт на рівні науки ніяких питань з цього приводу не виникає і наука міжнародного права однозначно відноситься до юридичних наукових спеціальностей [5].

Розгляд будь-яких аспектів підготовки юристів у непрофільних спеціалізованих вищих навчальних закладів не може здійснюватися поза ширшим контекстом юридичної освіти. Зокрема, йдеться про одне з ключових питань підготовки юристів вищої кваліфікації — розробку та запровадження державного стандарту вищої юридичної освіти, який би містив перелік базових нормативних юридичних дисциплін, обов'язкових для підготовки фахівців за спеціальністю «правознавство».

Відсутність впродовж тривалого часу єдиних вимог щодо підготовки юристів ускладнює створення якісної вищої юридичної освіти в Україні. Така ситуація також унеможливорює об'єктивний зовнішній контроль якості юридичної освіти, не відповідає принципам Болонського процесу як щодо забезпечення якості освіти, так і щодо забезпечення мобільності студентів [6].

Відсутність єдиних стандартів обумовлюється в т.ч. тим, що в рамках традиційних уявлень про юридичну освіту існують відмінні підходи різних юридичних наукових шкіл до визначення змісту підготовки юридичних кадрів. Враховуючи це, доцільнішим і практичнішим міг би стати розгляд проблеми стандартів

через пріоритетність значення освітньо-кваліфікаційних характеристик (компетенцій) випускників при гнучкішому підході до змісту навчальних програм. Мається на увазі скорочення кількості обов'язкових нормативних дисциплін і відповідного розширення варіативної частини в підготовці бакалаврів з права та надання максимально-можливу свободу ВНЗ у формуванні навчальних планів підготовки магістрів права. Найефективніше такий підхід міг би спрацювати в моделі організації вищої освіти за формулою 3+2 (три роки навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр та два роки для підготовки магістрів). Що ж стосовно дисциплін міжнародно-правового циклу, то нормативна частина, крім традиційних міжнародного та міжнародного приватного права, в сучасних умовах має обов'язково включати також право Європейського Союзу.

Таким чином, перегляд та зміна уявлення про зміст і значення викладання дисциплін міжнародно-правового циклу сприятиме отриманню додаткових та універсальних правових знань студентами, а в умовах непрофільних спеціалізованих вищих навчальних закладів — поглибленню спеціалізації вивчення специфічного предмету правового регулювання, взятого системно та в динаміці його розвитку.

### *Список використаних джерел*

1. Чи є юристами фахівці зі спеціальності «міжнародне право»? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/ru/oarticle/2348/>
2. Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 // Офіційний вісник України від 25.12.2006 р. — № 50. — С. 160. — Ст. 3333.
3. Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 // Офіційний вісник України від 13.09.2010 р. — № 67. — С. 26. — Ст. 2406.
4. Про затвердження і введення в дію складових галузевого стандарту вищої освіти галузі знань 0302 «Міжнародні відносини» за напрямом підготовки 030202 «Міжнародне право». [Електронний ресурс]:

Наказ МОН України від 1 липня 2013 р. № 871. — Режим доступу: [http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/normativno\\_pravova\\_baza/](http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/normativno_pravova_baza/)

5. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 р. № 1057 // Офіційний вісник України від 17.10.2011 — № 78. — С. 215. — Ст. 2893.

6. Державні стандарти вищої юросвіти в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121255>

Стаття надійшла до редакції 17.09.13.

*Л. Р. Тимофєєва,*  
старший викладач кафедри  
конституційного та адміністративного права  
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

## **ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО»**

Адміністративне право України зазнає змін у своєму розвитку, формуються нові положення у законодавстві. Зокрема до КПАП включено главу 13-А адміністративні корупційні правопорушення. Серед головних проблем адміністративного права України слід виділити зміни у системі виконавчої влади, в її структурі, розмежування компетенції її органів. Реформування освіти в Україні вимагає перегляду змісту, методів і засобів навчання.

Адміністративне право має величезне значення для інших галузей права, тому що надсилає свої методи в інші правові галузі, де є великий простір для їх застосування.

Під методом навчання розуміють засоби навчальної роботи викладача й організації навчально-пізнавальної діяльності студентів щодо розв'язання різноманітних завдань і ситуацій, спрямованих на опанування матеріалу, виховання і розвитку в процесі навчання.

Процес навчання є надзвичайно рухливим процесом. З накопиченням знань про людину, її можливості і здібності змінюються погляди вчених на науку [1], відкриваються нові напрями роботи, нові орієнтири. Це призводить до розробки і створення